

SZFÍNX-TÖRTÉNELMI KUTATÁSOM.

IRTA :

NÉMÄTI KÄLMÄN

pt. könyvtárör,
Budapestben, a fõpóstán.

BUDAPEST, 1914.

ORSZÄGOS KÖZPONTI KÖZSÉGI NYOMDA
RÉSZVÉNY-TÄRSASÄG.

Szfinx-történelmi kutatásom.

1. *Nemzettörténelmi hagyományunk.* Nemzeteredetünk kiindulópontjára létezik egy, Kun László királyunk udvari krónikása által leirt, nemzettörténelmi hagyomány, miszerint a Hunok és Magyarok őse azon egyiptomi fáraó volt, aki építette azt a nagy piramist, amely most is látható a Memfizből Alexandriába vezető uton.

Jóllehet Rubruk utazó meg Joinville francia történész egykoruan írták a Kunok népvándorlásával azok temetkezéséről, miszerint a pogány Kunok a halott fölébe nagy halmot s arcczal keletre néző szobrot emelnek, sőt a gazdagnak piramist építenek; — jóllehet hiteles történelmi okmányokból nemcsak a Kunok, hanem a pogány Magyarok bálványozása is ösmeretes: mindannak daczára a nemzeti hagyomány által határozottan kijelölt kairói piramistemetőben s a kulturtörténelem által kijelölt bálványozás ősforrásánál magyar eredetkutató még nem nyomozott eredménnyel; annál meglepőbb lehet az én kutatásom sikere.

* * *

2. *A kairói piramistemető.* Egyiptomba másod ízben 1913. február 21-én pénteken utaztam el a Helouan nevű gyorsgőzösön; szombaton már Brindisi olasz kikötőváros-t nézegethettem meg jó félóra át, aztán hétfőn délután kora tájban értem Alexandriába, ahonnan vasuti vonat három óra alatt elszállított Kairóba, epedve óhajtott czélemhez.

Kairóból a piramisokat szemtől-szembe pompásan láthatni, sőt még a tizenkét kilométerrel távolabbi Heliopoliszból is, ahonnan az ókorban szent út vezetett déli irányban

Ófairoba, innen pedig nyugati irányban a Nil folyamon át vitt ismét tizenkét kilométernyire az óriás-szfinxhöz. Mostanában Heliopoliszból minden órában villamos vonat közlekedik Kairóba s onnan negyven perc alatt visz Gizé külvároson át a Saré el-Haram nevű uton szikomora fasor között a villamos vasuti végállomáshoz, amely előtt van vásártér, közelében vendéglő, gyógyszertár, bolt, rendőrlak, posta- és távirtda-állomás s az Egyiptom első fáraójáról elnevezett Mena-ház című angol szálloda, ahol a legkényesebb igényeket is kielégítik s a tüdőbetegek meggyógyulnak.

Mena-ház szállodától a sivatag futóhomokját feltartóztató két köfal között visz az ut egy fabódéhoz, ahol öt koronáért belépő jegyet válthatni a piramistemető összes látóvalójához; közelében van Dózsay magyar fényképész műterme, odébb az egyiptomi khedive kioszkja, meg a temető lakása.

A piramistemető nem hasonlít a mi temetőinkhöz: mert egész területén, amerre a szem tekint, sehol sem lát zöld fűszálat, zöld hantot, sehol egy szál virágot, vagy árnyas fát, mindenfelé sárga futóhomok, igazán halottakhoz illő természet.

A temető legelején van a világ hét csodája közé sorolt Kufu fáraó nagy piramisa. Alapja négyzet, 35 méter hosszú oldallal, lapjai egyenszárú háromszögek, magassága eredetileg 147 méter volt, azonban teteje tiz méternyire le lett hordva, úgy hogy most a csonka gúla felső lapja tiz négyzetméter területtel bír. Ide föl lehet jutni a piramis északkeleti élén. A fölmenetelnél rendszeren három beduin segítkezik, egyik-egyik húzza a két kezünket, a harmadik hátulról tol fel az egy méter magas kőkockákra. Bizony elhal az ember lélegzete s a vér fejébe száll, amig tizenöt perc alatt fölér a csonka gúla tetejébe, ahol aztán pihegő tüdővel szivhatja a legtisztább száraz levegőt, élvezheti a Nilus folyam termékeny völgyére napkelet felé nyíló pompás kilátást, nyugat felé pedig a sivár homoksivatagra. A nagy piramis északkeleti oldallapján már a 15-dik lépcsőnél van a bejárat: azonban a piramis belsejébe való bemenetel sokkal fárasztóbb a fölmenetelnél; három sírkamra közül egyik a piramis közepében van, ez volt a király sírkamrája, a másik a föld alatt, a kettő között pedig a harmadik a királyné sírkamrája.

A nagy piramis körül tizennégy sorban ötszáznál több családi sírboltot építettek a IV. és V-ik dinasztiaik főurai;

keleti oldalán pedig romladozó íélben három kis piramis látható, a harmadik előtt Izisz istennő szentélye, amelyben a szfinxnek Hun nevéről szóló hieroglif okmányt találtak. Innen már látható, amint a Kaira piramis előtt ugy 600 méternyire a sivatagmedence mélyéből kiemelkedik a bálványimádó kulturtörténelemnek ugy hatezer esztendő kőszobra, az óriás-szfinx.

3. *Az óriás-szfinx leírása.* Szfinx szó származik *εφύγα* „rejték“ görög igéből, mihez képest főnévi jelentése annyi, mint rejtély. A kairói óriás-szfinx csodálatos kőszobor, oroszlántest emberfejjel. Méreteinek nagyszertűsége vetekedik a piramisokéval: magassága a talapzattól egészen a fejtetőig 24 méter, testhossza körülbelül harmadfélszer akkora. Emberfeje, melyet méltóságosan fölemelve tart, rózsagránitból készült, vörös színnel befestve, egyszersmind a pszentnek nevezett turbánfővegbe ugy van beburkolva, akárcsak Kufu, Kaira és Menkaura piramisépítő fáraók ismeretes szobrain a fej, két oldalt széles lebbentyűkkel, hátul czopfba kötve, a pszentnek mellre lelő két szárnya azonban már le van tördelve. Homloka felett az uräusznak nevezett régi kígyót viselte, mely ő utána valamennyi fáraónak homlokát díszíté, ezt most a brit muzeumban őrzik. Arcza szabályos, vonásainak arányszerűségét Abdallatif arab író a XII. évszázadunkban a világ bámulatra legméltóbb csodájának nevezé; azóta arczvonásait erőszakosan eltorzították ugyan, mindannak daczára még most is megbüvölő fenséget fejeznek ki. Arczmagassága állától kezdve egészen a fejtetőig 8-55 méter, arczszélessége pedig ennek a fele. Tágranyilt szemével melynek hosszmérete 14 méter, örökké napkelet felé, a Nil folyam csatornájának szájánál fekvő Ókairó városra néz. Füle 1-37 méter. Orrát a vakbuzgó mohamedán tüzérség kilötte, hossza 1-79 méter volt. Szája kissé nyitott ajakkal szinte megszólalni készül. Piros színűre festett porfűrkö szakállát láttam a brit muzeumban s a XVIII-adik dinasztia sztéléin: téves tehát Jókainak a „Vadon virágai“-ban olvasható véleménye, mintha az óriás-szfinx nő lett volna. Törzse oroszlántest, állóhelyzetben levő oroszlántagokkal, de nem rózsagránitból, hanem mészkősziklából.

4. *Az óriás-szfinx ismeretes történelmi adatai.* Az óriás-szfinx történelmi rejtélyének földerítése végett az egyiptomi khedivén kívül angolok meg francziák nagy áldozatokkal végeztek régészeti kutatásokat.

1817. évben Caviglia kapitány angol költségen kiásván

az óriás-szfinx melle előtt futóhomokkal eltemetett szfinx-szentélyt a hozzá vezető széles lépcsőzettel együtt, két hieroglif meg görög kötéblára akadt. Ezek közül a legdiszesebb hieroglif máványtáblát 1897. évben megvizsgáltam a helyszínén, (1913. évben már futó-homokkal eltemetve találtam), rajta az óriás-szfinx képe jobbról is, balról is, részarányosan látható, amint előtte IV. Tutmesz, a XVIII-adik dinasztia fáraója, áldozatot mutat be; a hieroglif szöveg pedig előadja, hogy nevezett fáraó ásatta ki a futóhomokból Hormachu napistennek szobrát, melyről magasztalva így nyilatkozik: „Kezdetől fogva nagy varázslat alatt áll ez a tiszteletreméltó hely egészen Kairó urainak vidékeig, a merre az istenek szent utja vezet Heliopolisz nyugati határához. Mert itt e helyen Cheperának, az igen nagy istennek, szfinx-szobra vagyon; a szellemek legnagyobbika, a tiszteletre legméltóbb és leg-hatalmasabb isten nyugszik azon. Memfisz s a környékén fekvő valamennyi város házáinak lakói imádvá emelik fel kezeiket annak arca előtt s lényének gazdag áldozati ajándékokat hoznak . . . Tekints reám, nézz meg, Tutmesz fiam, én vagyok az atyád, Hormachu—Chepera—Ra—Tum, neked adom a királyságot.“ Végül megjegyzi, hogy Hormachu napisten szobrát Kaira, a második nagypiramis fáraója csináltatta. Sajnos, hogy ez a hieroglif-tábla IV. Tutmesz fáraónál sok évszázaddal későbbben készült. Azonban föltéve a lemásolás eshetőségét, vagyis azt a lehetőséget, hogy az eredeti szöveg nevezett fáraóval egykoru: még akkor is gyanussá teszi történelmi hitelét ez a képzelődésre utaló czím: „Tutmesz álma.“

1858. évben Mariette pasa, a kairói muzeum néhai igazgatója, a khedive költségén újra kiásatta a szfinx-szentélyt, — azonkívül az óriás-szfinx előtt 150 méternyire fekvő Ozirisz pompás gránit szentélyét, melyet Herodot Kabirok templomának nevezett, — ennek mély kutjában rátalált Kaira fáraó több szobrára. Ugyancsak ő ásatta ki Izisz szentélyét, melybe be volt falazva a szfinx történelméről szóló legrégebb hieroglif okmány, melyet alább külön fogok ismertetni.

1886. évben Maspero, a kairói muzeum jelenlegi igazgatója, francia közadakozásból harmadizben is kiásatta a homokkal befujt szfinx-szentélyt s onnan elküldötte a párisi Louvreba a kisebbik hieroglif-táblát, melyen ábrázolva látható, amint a világhírű Szeszosztrisznak is nevezett II. Ramszesz, az Exodus fáraója, áldozatot mutat be a Hormachunak neve-

Angol, francia, német és magyar hírlapoknak azt a szenzációs híret, mintha az amerikai Reisner György tanár az óriás-szfinx fején keresztül eljutott volna a Vyse ezredes, Perring mérnök és Maspero muzeumigazgató által hiába kutatott sirkamrába, ahol Ménesz fáraó bebalzsamozott hullájára s mérhetetlen kincseire ráakadt volna, — maga Reisner tanár, akit a kairói nagy piramisoktól nyugatra fekvő masztábáknál felütött sátrában meglátogatni szerencsém volt, én előttem egy amerikai újságíró koholmányának nyilvánította, miután ő az óriás-szfinxnél régészeti kutatást egyáltalában nem végzett.

Az egyiptomi irodalomban eddig végzett szfinxkutatások eredményéből ismeretes, hogy a szfinx, általában mint szobor, „Szosep” nevet visel, oroszlánformájára tekintettel a Halottak könyvében „Ruti” néven fordul elő. Az ujbirodalom kezdetétől kezdve csaknem két ezer esztendőn át az óriás-szfinxnek, mint a napisten földi képmásának, forgalomban volt neve „Hormachu”, görögül Armachis, eredeti tulajdonneve azonban minden szótárban „Hu”.

Ezek után bemutatom röviden az én kutatásom három fölfedezését, melyvel eddigi szfinxörténelmi ismereteinket előbbre vinnem sikerült.

5. *Az óriás-szfinxnek eredeti tulajdonneve Hun.* Az óriás-szfinxnek legrögibb neve, „Hun”, egy hieroglif mészkőtáblán maradt fenn, melyet a kairói muzeumban 167. sz. a. őriznek. Mariette pasa, a kairói muzeum igazgatója, 1858. évben találta az óriás-szfinx szomszédságában levő Izisz szentélybe befalazva. A hieroglif szöveg szakértő egyiptológusok véleménye szerint a nagy piramis építő IV-edik dinasztia korában kelt, azonban Izisz szentély megújítása alkalmával a XXI. esetleg a XXV-ödik dinasztia miatt az emléktábla szintén megújítván, szövege újra lett vésvé.

Ezen a hitelesnek elismert hieroglif okmányon az óriás-szfinx képe és neve három helyütt fordul elő, ugymint: először fent a jobb peremen, másodszor lent Izisz istennő feje mögött, harmadszor lent balra az oltár fölött. A szfinx nevét meghatározó első hieroglif, mely negyedfél láncszemből áll, a mi H betűnkkel egyenértékű hangjegy; a második hieroglif egy tojásból kibújt csirke, a mi U betűnkkel azonos; a harmadik hieroglif egy hullámos vagy vízszintes vonal, a mi N betűnkkel egyenértékű hangjegy, ez utolsó fölött van az óriás-szfinx képe a H+U+N szót értelmező fogalomjegy gyanánt. A Hun szó helyesírásában azonban egy szokatlan

eset fordul elő: nevezetesen az újbirodalom irodalmában általános szokás volt az, hogy a főszóhoz tartozó hangjegyek a meghatározó fogalomjegy előtt álljanak; holott a szfinx tulajdonnévében az N hangjegy nem a szfinxkép előtt, hanem két esetben alatta áll. Mivel hogy a Hun szó írásmódja arról az eredeti szövegről másolatotott le, melyet a IV-edik dinasztia korában, ez előtt körülbelül 5600 esztendővel, fogalmaztak: eunélfogva hieroglif emléktáblánk helyesírása megítélésénél tekintetbe kell venni az őbirodalomét is, mely annyira különbözik az újbirodalomban divatozottótól, hogy abból az igazi értelmet kiokoskodni, Esmann szerint, vajmi nehéz. Máskülönbén a Hun szfinxnév szokatlan helyesírásának indokolásához elegendő analógiát szolgáltat az újbirodalom is; valamint a Hun szóhoz tartozó N hangjegy a fogalomjegy alá van írva: hasonló helyesírás eset fordul elő Temzárni, Nefer=jó, Szer=zsiraf, Hou=főlszentelt király, ismert szavaknál is.

De Rougé határozta meg az óriás-szfinx nevét a közforgalomban levő Hu szóval. Ő az N hieroglifot a szokatlan írásmód miatt genitivus ragnak értelmezte; értelmezésének indokolhatása végett kénytelen volt az első esetenél az eredeti hieroglif szöveget megosonkítva idézni, a mennyiben a szfinx nevét megelőző „A—u a ent“ hieroglif kifejezést, melyben ent szócska genitivust jelöl, egyszerűen mellőzte. A második esetenél föltételezte a Pe szóról, mintha az, az utána következő szfinx-tulajdonnévet genitivus raggal vonzaná. Ezt a genitivusos nézetet Brugach és Birch egyiptológusok méltán elvetették. Hiszen egymagában hieroglif okmányunk szövegében négy helyütt fordul elő a Pe (=szentély, templom) szó genitivus rag nélkül u. m.: Pe Aszt (=Izisz szentélye) két ízben, Pe Aszor (=Ózirisz szentélye) és Pe Hun (=Hun szentélye); azonfelül Theba egyiptomi városnévnek Pe Amen ismeretes analógián N végbetű szintén nem lehet genitivus rag, hanem bizonyosan az ismeretes Amon szónak tölkatrésze. A harmadik esetenél az oltáron levő szfinxkép feje fölött a Hun szó hieroglifjai erőszakosan ki lettek varkva, (a mi az ártatlan Hu anyagisten nevével nem történetett volna meg): mindannak daczára a mészkőtáblán az N hieroglif hullámvonalának nyomait a kairói muzeum tisztviselői előtt konstatáltam, sőt észrevehetni ezt nagyítóúvegen át a nálam levő fényképen is.

Míg az Izisz szentélyben talált hieroglif mészkőtábla hitelesnek lesz elismerve: mindaddig az óriás-szfinxnek tulaj-

donneve paleografiai alapon nem lehet Hu, hanem csak Hun.

6. *Az óriás-szfinxnek arab neve Abul-Hun.* Hu-e vagy Hun az óriás-szfinxnek tulajdonneve? E vitás kérdésnek hangtani eldöntése végett 1913 márczius meg április hónapokban Roumy magyarul is beszélő arab tolmácsommal összejártam a kairói piramistemető környékét s az ott lakó többnyire írástudatlan Araboktól, a kiknek módjukban van a piramistemető bálványképét naponként láthatni, szemük elé tartva az óriás-szfinx fényképét tudakoltam: ki ez? Kérdéseimre „Abul-Hun” szóval válaszolt a következő hatvanhat személy:

a) A villamos-vasut végállomása mellett „Pyramids Bar & Restaurant”-nál: 1. Szaid Adam arab pinczér. 2. Mohammed Szaid. 3. Haszán Hemedá. 4. Atrisz Gyabri.

b) Rendőrlak előtt: 5. Abul Haszán Mohamed. 1587. számú arab rendőr. 6. Ahmed Ali 1560. számú arab rendőr.

c) Mena House Hotelban: 7. Adolf Leg portás, német ember, az Abul-Hun arab szóhagyomány tanuja. 8. Abd el-Hali Mahbáb dragomán. 9. Seik Mohammed Abul Rume dragomán. 10. Szolimán Mohammed dragomán.

d) Piramisokhoz belépőjegy árusításnál: 11. Seik Mohammed Abu Talib piramisra-vezetők főnöke. 12. Abd el-Nabi Mohammed 2511 számú piramisra-vezető. 13. Ibrahim Ali Reném tevehajcsár a piramisoknál. 14. Abd el-Magid Halib piramisra-vezető.

e) Piramistemető-örháznál: 15. Ibrahim Tarhal piramisőr. 16. Ibrahim Alpahavi piramisőr.

f) Szfinx mellett a gránit-templomnál: 17. Aim Ali Mohammed Abu Dsólár fényképárus 18. Ahmed Abdellatif arab földműves.

g) Nazlet el-Szamán helységben: 19. Seik Szaid el Omár. 20. Omár Szaid dragomán. 21. Haszán el Halib. 22. Mohammed Abu Snaf Haszán. 23. Motava Ali Haszán. 24. Abd el Maszud költő. 25. Ibrahim Ejza költő. 26. Ejvaszija Bedesi leány. 27. Szaid piramisra-vezető. 28. Ali piramisra-vezető. 29. Abd el-Gavad Ali piramisra-vezető. 30. Abd el Fatách Mohammed földműves. 31. Abd el-Nahí Babi földműves. 32. Rased Murszi földműves. 33. Hagy Mohammed Abu Ranem földműves. 34. Ahmed Aefifi fia. 35. Tarbaje Ibrahim tevehajcsár. 36. Abdul Kerim tevehajcsár. 37. Seik Szolimán Abd el-Szamad.

h) Nazlet el-Batrán faluban: 38. Seik Hagya Szén piramisra-vezetők főnöke. 39. Ali Zuibusi előbbinek a fia.

40. Omar Simi piramisra-vezető, tevehajcsár. 41. Haszán Abd el-Razik földműves. 42. Mohammed piramisra-vezető. 43. Ahmed Abu Zet régiségárus a piramisoknál. 44. Tolba piramisra-vezető. 45. Abdallah Mustafa. 46. Szaid Abdul Raim kötélverő. 47. Mazura arab leányka. 48. Behéja arab leányka.

i) Gabal Abu Namleh és El-Haramije el-Darbije másként Kafr Ali Menfi helységben: 49. Mabruk Ibrahim vastisztító 50. Mohammed Gabr mészáros. 51. Heméda Abd el-Vabed köműves. 52. Heszén Ahmed földműves. 53. Halif Itmán földműves. 54. Ahmed Szaid fiu. 55. Mohammed Abu Omár.

j) Kafr Sziszi helységben: 56. Abdul Gelil Ali tevés fiu.

k) Kom el Akhdar helységben: 57. Szén Bedovi 6425. számú rendőr. 58. Abdul Haszán. 59. Sehata Haszán dragomán irástudó egyszer Abul-Hun, másszor Abul-Hul. 60. Ibrahim Tavab földműves.

l) Kafr Naszár, Kafr Ratati és Kafr Keraszi helységekben: 61. Sahata Szemaím tevehajcsár. 62. Abdul Szamija fiu. 63. Halima Abu Izmala asszony. 64. Aziza arab nő. 65. Mohammed Mabruk fellah. 66. Mohammed Abul Szorud.

* * *

N betűs Abul-Hun arab elnevezésnek becsét emeli, hogy apáról fiura örökségül szállott szó hagyomány az: mert már a XVIII-adik században Norden és Thevenot, a XVII. században Vansleb meg La Boullaye le Gouz utazók figyelték meg, hogy az óriás-szfinxet az Arabok közönségesen Abul-Hon néven hívják, de Abul-Hul szóval írják le. Megjegyzendő, hogy az Abul-Hul azaz „A rém atyja” elnevezést Abdallatif és Makrizi nagytekintélyű arab írók, akik minden szóra tudákos magyarázatot adtak, hozták volt forgalomba. Ezzel szemben hiteles történelmi tanúság gyanánt a francia La Boullaye Le Gouz utazónak, (a ki Kis-Ázsiában, Egyiptomban meg Perzsiában majnem husz esztendőn át tartózkodott) 1653. évben kiadott s ma már szerfölött ritka könyvéből¹⁾ rántalok a 377-ik lapra, melyen a piramisok mellett a szfinxkép fölött a szfinx arab neve határozottan N végbetűvel, de néma e betűs francia kiejtéssel és helyesírással Able-Hon van nyomtatva, mely szfinxképre vonatkozólag a 379. lap szövegében olvasható: „Cette figure apellée Ablehon par les Turks et Sphinge par les Européens” azaz „E szobor neve a Törököknél Abl-Hon és Sfinx az Európaiak-

¹⁾ Les voyages et observations du Sieur de la Boullaye-le-Gouz Gentil-homme Angevin.